

הרב אהוד אחיטוב

חבל-עזה — נחלת יהודה או נחלת שמעון*

מבוא

- א. יהודה ושמעון שותפים לכיבוש ולנחלה
- ב. סיבת היות שמעון בתוך יהודה
- ג. נחלת שמעון בנחלת שבט יהודה
 1. נחלת שמעון רצופה בתוך נחלת יהודה
 2. נחלת שמעון מפוזרת בתוך נחלת יהודה
 3. חלק מערי יהודה היו משותפות עם שמעון
- ד. גבולות נחלת שמעון
 1. אזור עזה בנחלת יהודה
 2. אזור עזה בנחלת שמעון
- ה. הורשת יושבי הערים שבתחום עזה עד נחל מצרים
 - ו. שבטי שמעון ויהודה בתקופת המלוכה
 1. מתקופת דוד עד חזקיה
 2. נדידת שבט שמעון לחצי האי סיני
 3. נדידת חלק מבני שמעון לכיוון הר-שעיר
 - ז. סיכום

מבוא

חבל-עזה הינו חלק מרצועת החוף הדרומית-מערבית של ארץ ישראל, אשר מגיעה עד נחל מצרים, או נהר מצרים, כפי שהובטח לאברהם אבינו בברית בין הבתרים (בראשית טו, יח):

* מוקדש למתיישבים החלוצים של חבל-עזה, אשר בזכותם התחילו הדברים להתלבן - לפני למעלה מעשור שנים - בגליונות "ארץ חמדה" של מועצת "חוף-עזה" תובב"א.

הרב אהוד אחיטוב

ביום ההוא כרת ה' את אברם ברית לאמר לזרעך נתתי את הארץ
הזאת מנהר מצרים עד הנהר הגדל נהר פרת.

וכן הוא נכלל בגבולות הארץ שהוזכרו בתורה בטרם כניסתם לארץ (במדבר
לד, ה-ו):

ונסב לכם הגבול מנגב למעלה עקרבים ועבר צנה והיו תוצאתיו
מנגב לקדש ברנע ויצא חצר אדר ועבר עצמנה. ונסב הגבול
מעצמון נחלה מצרים והיו תוצאתיו הימה.

חבל-ארץ זה לא נכבש מיד בתקופת יהושע והוא נכלל ב"ארץ הנשארית" שלא
הספיקו בני ישראל לכבושה, ושהקב"ה זירז אותם לעשות כן, כאמור (יהושע
יג, א-ג):

ויהושע זקן בא בימים ויאמר ה' אליו אתה זקנתה באת בימים
והארץ נשארה הרבה מאד לרשתה. זאת הארץ הנשארת כל
גלילות הפלשתים וכל הגשורי. מן השיחור אשר על פני מצרים
ועד גבול עקרון צפונה לכנעני תחשב חמשת סרני פלשתים העזתי
והאשדודי האשקלוני הגתי והעקרוני והעוים.

אזור זה נכבש מאוחר יותר — לאחר מות יהושע כאמור (שופטים א, יח):

וילכד יהודה את עזה ואת גבולה ואת אשקלון ואת גבולה ואת
עקרון ואת גבולה.

בני ישראל כבשו אזור זה אך בחלק מהערים הם השאירו את הכנעני, ובשל
כך לא נשארו שם זמן רב, כפי שמבואר לאחר מכן (שם יט):

ויהי ה' את יהודה וירש את ההר כי לא להוריש את ישבי העמק
כי רכב ברזל להם.

התחום שבין עקרון לנחל מצרים נקרא ארץ פלשתים, אך חלקו הדרומי היה
מושבים של העוים כלשון הכתוב (דברים ב, כג):

והעוים הישבים בחצרים עד עזה כפתרים היצאים מכפתור
השמידם וישבו תחתם.

חבל-עזה – נחלת יהודה או נחלת שמעון

מדברי רש"י שם יוצא שהעוים הם חלק מהפלשתים שהיו בימי אברהם,¹ והם ישבו בארץ גרר השוכנת דרומית לעזה.²

כך גם עולה מדברי תרגום אונקלוס שכתב: "ועואי דיתבין ברפיח עד עזה", משמע שהם ישבו באזור רפיח שמדרום לעזה, כלומר, אזור חוף הנגב המערבי שהיה נקרא ארץ העוים.

וכתב על כך הרב יהוסף שווארץ, בספר תבואות הארץ (עמ' קט):

ונראה לי שמחוז ההוא הוא מחוז העוים היושבים בחצרים עד עזה (דברים ב, כג), והכוונה חצור, חצר חדתה (יהושע טו, כה) חצרון היא חצור, חצר גדה (שם טו, כז), חצר שועל (שם טו, כח), חצר סוסה (שם יט, ה).

כך הוא גם כותב (שם עמ' קלז) בעקבות דברי אונקלוס (דברים ב, כג) ש"חורבות ראפיח" אשר נמצאת "בין עזה ובין הכפר "אלעריש" על שפת

1. דברי רש"י מבוססים על דברי הגמ' (חולין ס ע"ב). וכן כתב רש"י (יהושע יג, ג) שהעוים היו מהפלשתים למרות שהיו פחות חשובים מהפלשתים האחרים. אמנם הרמב"ן (דברים ב, כג) חלק על קביעה זו וכתב שהעוים היו עם מעמי כנען שישבו בכל מישור החוף לפחות עד עקרון בצפון, והכפתורים המכונים גם פלשתים השמידו אותם באזור שבין עקרון לעזה, והשאירו אותם בארצם, וכדבריו נקט גם רש"י בפירושו ליהושע (יג, ג). אך באופן פשוט רש"י לא חזר בו מכך שהם ישבו בדרום הארץ, כפי שמשמע מדברי התרגומים.

2. לזיהוייה של גרר: לדעת רס"ג (בראשית כ, א) היא "כלוף" וכפי הנראה כוונתו למקום באזור ים סוף בצפון-סיני. יש המזהים אותה עם אזור העיירה "גאררא" בין עזה רפיח. לדעת ר' יצחק גולדהאר, אדמת קדש (עמ' קסח) סמוכה היא לעיר עזה מדרום. כך גם כותב א. מ. לונץ המהדיר והעורך את ספר תבואות הארץ (ירושלים תר"ס עמ' קלא) והוא מזהה את מקומה ב"אום ג'רר" שבדרום-עזה. פרופ' יהודה אליצור, "ארץ גרר", ישראל והמקרא, רמת גן תש"ס, עמ' 352-356, מוכיח שזו העיר גרר מתקופה מאוחרת יותר (התקופה הרומית) אולם גרר שבתקופת האבות ישבה כ- 3 ק"מ דרומית מערבית לה, בתל ג'מה הנמצאת בין קיבוץ רעים לקיבוץ כיסופים. בדבריו הוא מדגיש שיש להבחין בין העיר גרר שישבה בשטח קטן יחסית, לבין ארץ גרר אשר שכנה מערבה מהעיר עצמה והיא כללה בתוכה את כל השטח של "חוף הנגב בין רצועת עזה לבין נחל מצרים".

הרב אהוד אחיטוב

הים...", היתה אחת מערי העוים. מכאן הוא מסיק ש"מוכח שהעוים התפשטו עד שם ולדרום הארץ כמו שכתבתי לעיל בשם חצור, חצר אדר".³

כסימוכין להבנתו הוא מביא מהעובדה שהרבה מערי הנגב כולו מוזכרות עם שם התואר "חצר" בנפרד, או כשם נלווה כמו "חצר שועל" (יהושע יט, ג) "חצר סוסה" (שם יט, ד), בשל צורת בנייתם כערים פרזות. בחלקן הן היו ערים נפרדות, ובחלקן הן היו ערים הנלוות לערים המוקפות חומה כמו: "ובית לבאות ושרוחן ערים שלש עשרה וחצריהן" (שם ו) וכן: "עין רמון ועתר ועשן ערים ארבע וחצריהן" (שם ז), וכן בהמשך (שם ח): "וכל החצרים אשר סביבות הערים האלה עד בעלת באר ראמת נגב".⁴

מתוך קריאת הפסוקים (יהושע טו, א-יב) עולה שכל דרום הארץ ממזרח למערב עלה בגורלו של שבט יהודה, כולל האזור המכונה כיום חבל-עזה. בפועל שבט שמעון קיבל חלק מנחלת יהודה (יהושע יט), אך גבולות נחלתו אינם מצויינים בפסוקים.

במאמר זה נעסוק במשמעותה של נחלתם המשותפת של יהודה ושמעון, ובשאלה האם אזור חבל-עזה היה כלול בנחלה שקיבל שבט שמעון משבט יהודה. כמו כן נדון בהורשת הנכרים מאזור זה לאחר הכיבוש.

א. יהודה ושמעון שותפים לכיבוש ולנחלה

עזה ותחומה נכבשו לאחר מות יהושע בן-נון, על ידי שבט יהודה בשיתוף עם שבט שמעון, כפי האמור בתחילת ספר שופטים (א, א-ג):

3. כך הוא גם כותב בפרק הדין במקומות בארץ פלשתים (שם עמ' קמה): "אכן אין ספק שישבו בחלק הדרומי (של) ארץ פלשתים והתפשטו עד מחוז קדש ברנע, כמו שכתבתי לעיל בשם רפיח, שהוא לדרום עזה על שפת הים והוא מחוז העוים היושבים בחצרים".
4. המיוחד בפירושו של בעל תבואות הארץ (שם) שמצד אחד הוא הבין מתוך דברי אונקלוס (שם) שהביטוי "חצרים" הוא אזור, שהרי תירגם: "ועואי דיתבין ברפיח עד עזה....", ומאידך הוא מבאר שמדובר בהרבה ערים שנקראו בשם זה, על שום היותן ערים שאינן מוקפות חומה, שהוא הסברו של הרמב"ן (דברים שם): "בערי חצרים אשר אין להם חומה סביב". להרחבת העניין עי' סקירתו ההיסטורית של י. אליצור בהקדמתו לפירוש דעת מקרא - ספר שופטים, עמ' 16-17.

חבל-עזה — נחלת יהודה או נחלת שמעון

ויהי אחרי מות יהושע וישאלו בני ישראל בה' לאמר מי יעלה לנו אל הכנעני בתחלה להלחם בו. ויאמר ה' יהודה יעלה הנה נתתי את הארץ בידו. ויאמר יהודה לשמעון אחיו עלה אתי בגורלי ונלחמה בכנעני והלכתי גם אני אתך בגורלך וילך אתו שמעון.

יהודה ושמעון כבשו אזור זה בשל העובדה שהוא נכלל בתחום נחלתם אשר גבולותיה הדרומיים חופפים את גבולה הדרומי של הארץ (ע"פ יהושע טו, א-יב).

הערים שכבשו יהודה ושמעון מ"הארץ הנשארת" הוזכרו כערים של נחלת יהודה (יהושע טו, מז): "עזה בנותיה וחצריה עד נחל מצרים והים הגדול וגבול".

הקשר בין יהודה לשמעון בכיבוש הארץ נראה כביכול כעזרה הדדית גרידא "עלה אתי בגורלי ונלחמה בכנעני והלכתי גם אני אתך בגורלך".

אולם קשר זה הינו עמוק יותר, כפי שמתבאר בעת חלוקת הארץ בגורל על ידי השבטים, שנחלת שמעון נכללה בתוך נחלת יהודה, כאמור (יהושע יט, א):

ויצא הגורל השני לשמעון למטה בני שמעון למשפחותם ויהי נחלתם בתוך נחלת בני יהודה.

לפיכך, חלק מהערים המוזכרות כערי יהודה (יהושע טו), ניתנו לאחר מכן לשבט שמעון (שם יט, א-ט).

ב. סיבת היות שמעון בתוך יהודה

הסיבה שבגללה נחלת שבט שמעון נכללה בתוך נחלת יהודה נתבארה בפסוק (שם יט, ט) "מחבל בני יהודה נחלת בני שמעון כי היה חלק בני יהודה רב מהם וינחלו בני שמעון בתוך נחלתם".

רש"י (פסוק ט) פירש שכוונת הדברים שהיה רב "מן הראוי להם". כלומר יהודה קיבלו שטח גדול יותר ממה שהיו זקוקים לאכלס, ולפיכך הם נתנו חלק ממנו לבני שמעון.

הרב אהוד אחיטוב

כך גם כתב המצודת דוד (שם ט) בתוספת ביאור, ש"מהמחוז הניתן בתחילה לבני יהודה נתנו אחרי זה לבני שמעון לנחלה: כי הנחלה הניתן בתחילה לבני יהודה היתה מרובה מהראוי להם ולזה נחלו בני שמעון בתוכם".

מוסיף הרד"ק (שם) שהעובדה שהם כבשו את הארץ ביחד, היא זו שזיכתה דוקא את בני שמעון ליטול את החלק הנותר בנחלת יהודה וכלשונו: "היה חלקם יותר ממה שראוי להם כי כבשו הרבה מהארץ ובני שמעון עלו עמם להלחם כמו שכתוב בספר שופטים".

בפשוטם של דברים אין בדבריו נימוק נוסף מדוע הם נחלו ביחד, כיוון שהכיבוש המשותף של יהודה ושמעון היה תוצאה ישירה של גורלם המשותף.⁵

דבר זה תואם גם את סדר הדורות, כאשר חלוקת הגורלות בה נקבע גורלם המשותף של יהודה ושמעון, היתה כבר בחייו של יהושע בן-נון, בעוד כיבוש אזור עזה על ידי יהודה ושמעון היה רק לאחר מותו.

הרד"ק בפירושו ליחזקאל (טז, סא) מבאר שכפי שבתקופת יהושע נחל שמעון בתוך יהודה כיוון שהוא היה שבט קטן, כך "בצאת ישראל מהגלות הזה ואז תקחי הגדולות עם הקטנות תחת ידך כי המלכות תהיה ליהודה כמו שאמר ועשיתים לעץ אחד. והגדולות שומרון ובנותיה שהוא אפרים והקטנות בנימין ושמעון שהיה חלקם בתוך נחלת בני יהודה".

5. כך נראה גם בדברי הרלב"ג (שופטים א, א) המבאר מדוע במלחמה הראשונה אחרי מות יהושע הוצרכו לשאול מה' מי ילחם תחילה, "כי במלחמה הראשונה שרש גדול לשאר המלחמות וזה שאם ינצחו ישראל במלחמה הראשונה יאמרו הנשאר מהגויים ההם סר צלם מעליהם, ויתחזקו להלחם בהם ואם ינצחו אותם יפיל הענין מורד לב בגויים ההם וינצחום ישראל בקלות. ולזה בחר השם שילחם תחלה מי שהוא ראוי יותר לנצח והוא שבט יהודה, **וסבב יהודה שעלה אתו שמעון להלחם כאשר נשאר נגבולו מהגויים ההם**". כלומר, יהודה נבחר ע"י הקב"ה להלחם תחילה, ויהודה צירף איתו את שמעון בשל גורלם המשותף. יתכן להוסיף על הדברים שה' אמר לו להוביל בקרב ולהיות הראשון לכובשים, כיוון שבמסירות הנפש שלו הוא היה ראשון החוצים את הים, דבר שגרם לו לזכות במלכות, כפי שנאמר במדרש "שבזכות שהיתה יהודה לקדשו", לכך "ישראל ממשלותיו".

חבל-עזה — נחלת יהודה או נחלת שמעון

אלא שעדיין יש להבין כיצד קרה שלבני יהודה היה חלק רב יותר ממה שמגיע להם, דבר שלא קרה לשאר השבטים, ומדוע נתנו דוקא לשמעון לנחול בתוכם ולא לשבטים אחרים?!

שאלה נוספת, אם שמעון נחלו בתוך יהודה רק בשל מספרם המועט, מדוע לא צוינו גבולותיה המדוייקים של נחלתם שבתוך נחלת יהודה?

נראה, שקיימת סיבה עקרונית שמנעה משבט שמעון לקבל נחלה עצמאית. הדברים באים לידי ביטוי במפרשים לברכת משה ליהודה בפסוק (דברים לג, ז): "שמע ה' קול יהודה ואל עמו תביאנו, ידיו רב לו ועזר מצריו תהיה".

המדרש לתהלים (פרק צ) מבאר שהעובדה ששמעון לא נחל נחלה בפני עצמה נעוצה במעשיו של זמרי בן סלוא, נשיא שבט שמעון, וכך נאמר במדרש:

ולמה לא בירך לשבט שמעון, לפי שהיה לבו עליו, וזכר מה שנעשה בשבטים, זמרי בן סלוא [נשיא בית אב לשמעוני] (במדבר כה יד), אמר ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי אף על פי כן טפלו עם שבט יהודה, שנאמר מחבל בני יהודה נחלת בני שמעון [כי היה חלק בני יהודה רב מהם וינחלו בני שמעון בתוך נחלתם] (ויהושע יט, ט).

לשאלה מדוע דוקא יהודה נבחר להיות המלווה את שבט שמעון, עונה המדרש (שם) על ידי משל:

משל לשור שהיו עסקיו רעים, מה עשו? קשרו ארי אצל אבוסו, והוא רואה אותו ותש כחו. כך נמשל יהודה לארי, שנאמר גור אריה יהודה (בראשית מט, ט), ושמעון נמשל כשור, לפי שהיה מזלו מזל שור, ראובן טלה ושמעון שור.

כך גם מובא בילקוט שמעוני (וזאת-הברכה רמז תתקנד):

דבר אחר וזאת ליהודה מלמד שנתפלל משה על שבטו של שמעון, אמר לפניו רבש"ע כל זמן ששבטו של שמעון שרוי בצרה ומתפלל לפניך אתה מעלה אותו מתוכה, ואל עמו תביאנו שקרבו עמו

הרב אהוד אחיטוב

לברכה שנאמר ויאמר יהודה לשמעון אחיו עלה אתי בגורלי,
ויפלו חבלים מנחלת בני יהודה לנחלת בני שמעון....

הסבר זה מובא גם ברש"י (דברים שם) בפירושו השני בקיצור לשון.

אמנם לדעת האבן עזרא הביטוי "שמע ה' קול יהודה" מיוחס רק למלחמתו של יהודה בכנעני וכפי שכתב: "והוסיף עוד שמע ה' קול יהודה בבואו למלחמה כי הוא יעלה תחילה", אולם אין הוא מציין את דברי המדרש לעיל.

אך הרמב"ן (דברים לג, ז) מחבר את דברי האבן עזרא לדברי המדרש וכותב שברכת משה רומזת אמנם לגורלם המשותף של יהודה ושמעון בחלוקת הארץ, אך היא גם רומזת **לשותפותם של יהודה ושמעון במלחמתם בכנעני בה נכבשו עזה אשדוד אשקלון ושאר הערים שלא נכבשו בתקופת יהושע**, וכך כותב הרמב"ן (שם):

ועל דעתי, עוד ירמוז למלחמתו הראשונה אל הכנעני שאמר השם: יהודה יעלה בתחלה (שופטים א ב). **ואמר "ידיו רב"**, שיקח מצריו ויכבוש מהם ארצות רבות יותר מן הראוי לו בנחלתו, ירמוז שינחיל מנחלתו לשמעון אחיו, הוא שנאמר (יהושע יט ט) מחבל בני יהודה נחלת בני שמעון כי היה חלק בני יהודה רב מהם וינחלו בני שמעון בתוך נחלתם, והנה הזכיר שמעון ברמז עם יהודה.

באופן דומה כותב הספורנו (שם לג, ז) שמושה "מתפלל על ארץ יהודה אשר בתוכה נחלת שמעון מפוזרת שלא ימותו במלחמה כי יחדיו היו יוצאים למלחמה". כשהדברים משתלבים בשיטתו העקבית של הספורנו (דברים לג, א), שכל פרשת וזאת הברכה עוסקת בברכת משה את ישראל בארצם "כשהראהו הא-ל יתברך את כל הארץ לפני מותו כדי שיברך את הארץ ואת ישראל בה".

עפ"י זה ניתן להבין שאין כאן סתם "צירוף מקרים", של שבט קטן הנוחל בתוך שבט בעל נחלה גדולה, אלא רצון ה' למנוע עצמאות מוחלטת משבט שמעון בשל חטאים שנעשו על ידי שבטו, ולפיכך משה רבינו רמז ששבט המלוכה ייקחהו תחת חסותו.

ג. נחלת שמעון בנחלת שבט יהודה

השאלה היא מהי המשמעות ששמעון נחל "בתוך נחלת יהודה", האם זאת אומרת שכלל לא היתה לו נחלה, כי אם "ערים לשבת" או שהיתה להם נחלה מובלעת בתוך שבט יהודה? בשאלה זו נחלקו המפרשים.

1. נחלת שמעון רצופה בתוך נחלת יהודה

לפי הטעם שנתפרש בפסוק (ויהושע יט, ט) ניתן להבין באופן פשוט, שגם שבט שמעון זכה בסופו של דבר לנחלה, אלא שקיבל אותה משבט יהודה. כיוון שכל הסיבה לנחלה המשותפת היא בשל גודלה היחסי של נחלת יהודה אשר יכלה להנחיל בתוכה את שבט שמעון הקטן באוכלוסין.

כך גם משמע מלשון רש"י בפירושו הראשון לפסוק: "אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל" (בראשית מט, ז) האמור בברכת יעקב לשמעון ולוי.⁶ זאת מתוך שכתב (שם): "אחלקם ביעקב — אפרידם זה מזה **שלא יהא לוי במנין השבטים**, והרי הם חלוקים". נראה מדבריו שרק שבט לוי היה מחולק בפועל, שהרי לגביו נאמר שלא היתה לו נחלה בארץ אלא "ה' הוא נחלתו", וכפועל יוצא מכך נמצא שבט שמעון מחולק משבט לוי.⁷ לפי פירוש זה אין כלל רמז על כך שנחלת שמעון שונה משאר נחלות השבטים.

בדרך זו הולך גם הרשב"ם (בראשית שם), שנוקט כפירוש הראשון של רש"י (שם): "כי לוי נתפזר בשנים עשר שבטים כדכ' ביהושוע. נמצא שמעון לבדו בלא לוי".

כך גם משמע מלשון הרמב"ן (בראשית מח, ו) שכתב, בביאורו לצורת הגורל שהיתה בחלוקת הארץ:

שארץ ישראל לשבטים נתחלקה, שנים עשר חלקים שוים עשו

6. עי' רלב"ג (שם) המבאר מדוע גם פסוק זה שנראה כתוכחה הוא מהווה ברכה לשמעון ולוי.

7. בכך מונע יעקב אבינו שותפות בעתיד בין שמעון ולוי למעשים שאינם רצויים, דוגמת מעשה שכם.

הרב אהוד אחיטוב

ממנה, ונטל שבת שמעון הממועט שבהם כשבת יהודה שמרובה באוכלוסין, ונטלו אפרים ומנשה כראובן ושמעון בשוה.

כך גם משמע מלשון דרשות ר"י אבן שועיב (פרשת ויחי יעקב ד"ה מלת הימים):

כי נחלת שמעון בתוך נחלת יהודה ונחלת לוי ערים בכל ישראל,
כדאמרין הפך עברות אפך, על ידי סבת האף והעברה היו להם
ערי מקלט מנופצות בכל ישראל.

כך מפורש גם בדברי הכפתור ופרח (פרק יא) בתוחמו את נחלות השבטים. הוא מצייץ ששבת שמעון הפריד בין גבולה המערבי של הארץ לנחלת יהודה:

יהודה לדרום מנחל מצרים ועד צפון ירושלם בנימין הבא אחריו,
עד שילה... שמעון ארצו למערב ארץ יהודה הצפוני... נמצא שחלק
יהודה אינו כל המערב שכנגד ארצו, מפני שמעון.

כך מפרש גם הגר"א בפירושו אדרת אליהו על הפסוק: "ויהי נחלתם בתוך נחלת בני יהודה" (יהושע יט, א):

בתוך נחלת בני יהודה, והיינו שלא נטלו חלק בארץ ישראל לא
שמעון ולא לוי משום קללת יעקב. אפס לשמעון אמר אחלקם
ביעקב דהיינו שיטול חלק בתוך שבת אחר,⁸ אבל ללוי אמר
ואפיצם בישראל שלא יטול חלק אפילו תוך שבת אחר אלא
נפוץ על פני כל אחיו, מעט מזה ומעט מזה.

כך סובר רבי שלמה מחעלמא בעל מרכבת המשנה על הרמב"ם, אשר צייר את תחומי נחלת שבת שמעון בספרו טוב הארץ (עמ' קד-קה).

בדרך זו הלך גם רבי יהוסף שווארץ, בספר תבואות הארץ (עמ' קמז-קמח) שכתב:

8. אמנם בפירוש דעת מקרא לספר יהושע (יהושע יט, ט) דייק י. קיל, שנחלת שמעון אמנם לא היתה ערים פזורות אך גם לא היתה במקום אחד "כי אם נחלה המחולקת לחבלים...". הסבר זה עונה אמנם על השאלה מה המשמעות המעשית שנחלת שמעון היתה בתוך יהודה, אך לא מצאתי פרשנים נוספים שמבארים כך.

חבל-עזה – נחלת יהודה או נחלת שמעון

לא נזכר חוט גבול חלק שמעון כמו שנזכר ביהודה, כי אם שמות הערים אשר יפלו בחלקו מחלק יהודה, ועל ידיהם נחקורה ונדעה חוט הגבול.

ברור שהעובדה שהוא ציין את גבולות שבט שמעון לפי שמות הערים נובעת מהבנתו, שערי שמעון היו מרוכזות במקום אחד, ועל פיהם ניתן לדעת את גבולות נחלתו.

יתכן לומר שזו גם דעת המצודת דוד (יהושע יט, מז), כאשר בהתייחסו למיקומה של העיר באר-שבע שבנחלת יהודה, הוא מבאר שהיא היתה בדרום מערב הארץ, עפ"י הפסוק (שמואל א' ג') "מדן ועד באר-שבע", ועל פי זה הוא כתב:

וזה שאמר הכתוב "מדן ועד באר-שבע" (שמואל א ג, כ), ר"ל מקצה א"י עד קצהו **באלכסון** כי דן היה במקצוע צפונית מזרחית **ובאר שבע היה במקצוע דרומית מערבית כי משל נחלת שמעון היתה שלקחו בהמקצוע ההיא.**⁹

2. נחלת שמעון מפוזרת בתוך נחלת יהודה

במדרש שכל טוב (בראשית שם) נדרש הפסוק באופן שונה משיטת המפרשים שהבאנו לעיל. לדבריו לא רק שבט לוי היה מפוזר כי אם גם שבט שמעון אלא ששבט שמעון היה מרוכז בעיקר בשבט יהודה, וכך נאמר במדרש (שם):

אחלקם ביעקב. אמר יעקב אבינו: אם יהיו שבט שמעון ולוי יושבין יחד, אין אחיהם מתקיימין בשלום, אחלקם בני שמעון ביעקב, כלומר בתוך שבטי יעקב **שיהיו בני שמעון נוטלין חלק נחלתן מחצה עם בני יהודה. ומחצה עם שאר השבטים.** ולפיכך הוציא תוכחות שמעון בלשון חלוקה, שהיו להם חלקים מפוזרים בארץ ישראל. ואפיצם לבני לוי בישראל, שיהיו להם ערים מנופצות בכל ערי ישראל, ולפיכך הוציא תוכחות לוי בלשון

9. כתבנו "יתכן" כיוון שיתכן גם שהם היו מפוזרים רק שנטלו חלק באותו אזור, על במצודת דוד (דברי הימים א ד, כח) שגם מדבריו לא ניתן להסיק בצורה מוחלטת מהי דעתו.

הרב אהוד אחיטוב

הפצה, שלא היה להם חלק נחלה אלא כחיילות הנפוצים לכאן ולכאן, ואע"פ שהדברים הם דברי תוכחה, ברכה הם לשמעון ולוי, שבתחלה דימו בדעתם שיהיו נטרדין מכל וכל, כיון ששמעו אחלקם ביעקב שמחו אמרו הלואי שנהיה בכלל אחינו, וכן משה רבינו חותם ברכתו של שמעון בכלל יהודה, שנא' שמע ה' קול יהודה (דברים לג, ז), ולוי שהכשיר מעשיו חתם ברכתו ואמר יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל (שם שם ז).

בדרך זו כותב האבן עזרא על הפסוק (בראשית מט, ז) "אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל" ששמעון שונה משאר השבטים בשני דברים ביחס לנחלה:

והטעם שהם אלה ראויים שיפרדו ולא יתחברו יחדיו. והנה מצאנו כי גורל שמעון נפל בתוך נחלת בני יהודה, והנה הוא ברשות אחר. וגם עריו לא ה' דבקים זו לזו, רק מפוזרות בינות גורל יהודה. גם כן לוי שהי' לו שמונה וארבעים עיר, והן מפוזרות בינות השבטים.

דברים אלו מתאימים לדברי רש"י (שם) בפירושו השני, המתייחס לפיזורם של שבט שמעון:

דבר אחר אין לך עניים וסופרים ומלמדי תינוקות אלא משמעון, כדי שיהיו נפוצים, ושבטו של לוי עשאו מחזר על הגרנות לתרומות ולמעשרות, נתן לו תפוצתו דרך כבוד.

לפי פירוש זה גם שבט שמעון יהיה מפוזר כמו שבט לוי. אלא שאצל לוי "נתן לו תפוצתו דרך כבוד" בחלוקת מתנות המפורש בתורה, לעומת שבט שמעון שעניותם אילצה אותם להיות מלמדי תינוקות הנודדים ממקום למקום.

ניתן היה לדחות ולומר שגם בפירושו השני אין רש"י מתכוון שנחלת שמעון היתה מפוזרת, כיוון שיתכן היה להסביר את דבריו, שהגברים נדדו בארץ מחמת עניותם ולימדו תינוקות, אך נחלתו היתה במקום אחד.

חבל-עזה — נחלת יהודה או נחלת שמעון

אולם בדברי רש"י בפירושו לדברי הימים (א' ד, כז) ברור שפיזורם של שבט שמעון בתור מלמדי תינוקות קשור לעובדה שנמנעה מהם נחלה בארץ, וכך הוא כותב:

...לפי שהיו מועטים וחלק יהודה רב מהם, קבל יהודה שמעון בחלקו. **כי שמעון לא היה לו חלק בא"י** שנאמר: 'אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל' (בראשית מט, ז) ושנינו בבראשית רבה אחלקם להעמיד סופרים בישראל בבתי כנסיות כו' ומניין שקבלו דכתיב (יהושע יט) מחבל בני יהודה נחלת בני שמעון כי היה חלק בני יהודה רב מהם וינחלו בני שמעון בתוך נחלתם פן תרבה עליהם חית השדה ומה שכתוב (יהושע יט) ויעל הגורל לבני שמעון כך היה המעשה הפילו גורל איזה שבט יקבל שמעון בחלקו ונפל הגורל בחלקו של יהודה וגם מה שכתוב (שופטים א) ויאמר יהודה לשמעון אחיו עלה אתי בגורלי ונלחמה בכנעני והלכתי גם אני אתך בחלק שנתתי לך.

בדרך זו נקט גם הרלב"ג (יהושע טו, ח) ולדעתו חייבים לשלב את הטעם האמור במדרש אודות ברכות יעקב ומשה גם בפשט הפסוק ביהושע (יט). כיוון שבאופן זה מיושב הקושי כיצד קיבל יהודה חלק הגדול משבטו, בה בשעה שחלוקה זו היתה גם עפ"י ה', כפי שהוא כותב:

כבר יפול ספק במה שניזכר בכאן מנחלת בני יהודה שאחר כך נתנו קצת מעריהם למטה שמעון וזכר הסבה בזה כי היה חלק בני יהודה רב מהם וינחלו בני שמעון בתוך נחלתם איך יתכן והנה היתה זאת החלוקה כלה בגורל על פי ה' האם נעלם ממנו דבר עד שינתן בתחלה לשבט יהודה יותר מהראוי ואחר כך כשראה שלא הספיק הוכרח לתת לשבט שמעון מנחלת בני יהודה? הנה זה לא יתכן שידומה בזה האופן! ואנחנו נאמר בהיתר זה הספק כי תוך גבולות נחלת בני יהודה שהיו מכוונים מאת הש"י היו מן הערים יותר מן הראוי להם ולא נפלו כל הערים ההם לבני יהודה אך נמנו מפני היותם כלם בתוך גבולותיהם ואחר זה ביאר מה שהיה מאלו הערים לשבט שמעון ובזה נתקיים מה שאמר בתורה אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל כמו שבארנו שם.

הרב אהוד אחיטוב

וכך גם כותב הרלב"ג (יהושע כד, לא):

שכבר נתקיים ייעוד השם יתברך בשבט שמעון ולוי במה שאמר
יעקב אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל כי כבר היו נחלותיהם
מפוזרות כמו שזכרנו.¹⁰

כך כותב במפורש גם הרד"ק (דבהי"א ד, כד):

הזכיר יחס שמעון בקצרה אחר יחס יהודה, לפי שהיו שכנים
בנחלה הוא זוכר נחלתם עם יחסם. כמו שכתוב מחבל בני יהודה
נחלת בני שמעון כי היה חלק בני יהודה רב מהם וינחלו בני
שמעון בתוך נחלתן **כי לא היה לו חלק בפני עצמו כמו לשאר
השבטים** וזהו שאמר אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל.

כך גם כותב ר' יצחק גולדהאר בספרו אדמת קודש (עמ' קא):

... אבל נמנעה מאתנו היכולת לתאר גבול נחלת בני שמעון מיתר
שלוש הפיארות, יען כי הכתוב לא תאר להן גבול, ובאמרו (יהושע
יט) ויהי נחלתם בתוך נחלת בני יהודה, ושנה עוד הפעם ואמר
וינחלו בני שמעון בתוך נחלתם **הודיע אשר קוים מתוחים על
גבולותיו אין לו, רק היו לו ערים מבדלות בודדות בתוך נחלת
יהודה**. וכל שבט שהיו לו ערים מבדלות בתוך נחלת שכנו, הגבול
שבינו ובין שכנו אינו מפורש.

10. בדרך זו מבאר הרלב"ג גם ביחס לביטוי "יתר העם" שנשאר בשלטון רחבעם (מלכים א
יב, כא), כשבאחד הפירושים הוא כותב שהכוונה לשבט שמעון "כי משבט שמעון נשאר
מעט במלכות רחבעם כי נחלת שמעון היתה מפוזרת תוך נחלת בני יהודה כמו שנזכר
בספר יהושע".

כך גם הוא מיישב את הקושי מדוע נמלט אליהו מאיזבל לבאר-שבע אשר ליהודה
(מלכים א יט, ג) הרי בפועל היא היתה אחת מערי שמעון, ואיזבל היתה יכולה לתופשו
שם! על כך מתרץ הרלב"ג, בפירוש הראשון (שם): "ולזה בא שם להמלט מיד איזבל,
ואע"פ שבא לנחלת בני שמעון, הנה ידמה כי מפני היותו תוך ערי יהודה היו בני העיר
ההיא תחת מלך יהודה...".

3. חלק מערי יהודה היו משותפות עם שמעון

בחלוקת נחלות הארץ לשבטים, הפריש כל שבט ערים ללויים (יהושע כא). גם בענין זה מופיעים יהודה ושמעון במשותף: "ויתנו ממטה בני יהודה וממטה בני שמעון את הערים האלה אשר יקרא אתה בשם" (יהושע כא, ט). לאחר מכן מפורטים שמות הערים ולאילו משפחה משבט לוי הם ניתנו. בסופו של דבר נאמר (שם טז): "ערים תשע, מאת שני השבטים האלה".

עפ"י זה מביאה הגמ' (סנהדרין קיא ע"ב) ראייה לדעת ר' יוחנן הסובר שניתן היה לחלק עיר אחת לשני שבטים, כאשר כל שבט נתן ארבע ערים שלימות ועוד עיר שהיתה משותפת ליהודה ושמעון. אמנם קיימת אפשרות ששבט אחד נתן ארבע ערים והשבט השני חמש ולא היתה עיר משותפת ליהודה ושמעון, אך הגמ' דחתה זאת כיוון שאם מספר הערים ששמעון ויהודה נתנו ללויים לא היה שווה, הדבר היה צריך להיות מפורש בפסוק. אמנם בבראשית רבה (צח, ה) נאמר על הפסוק: "כל הערים אשר תתנו ללויים" (במדבר לה, ח) — "כולן משל שמעון", ומשמע שלדעת המדרש כל הערים שניתנו ללויים היו שייכות רק לשבט שמעון ולא לשבט יהודה, דבר העומד לכאורה בניגוד לדברי הגמ' (שם): מיישב המלבי"ם (יהושע כא, יא-יג) שכוונת המדרש לומר שבשל נחלתם המשותפת החשיב אותם המדרש כשבט אחד, "מפני ששמעון נחל בתוך יהודה כנ"ל ונעשה משני שבטים כנחלה אחת".

אולם הנצי"ב בשו"ת משיב דבר (ח"ב סי' סד) מבאר שכוונת המדרש שדוקא אותם ערים שהיו משותפות ליהודה ושמעון, מהם הופרשו הערים המיועדות ללויים. אמנם מרשימת ערי שמעון (יהושע יט, א-ט) מוכח שאכן היו ערים שהיו שייכות רק לשבט שמעון, אך היו ערים שהיו מיושבות משני השבטים מיהודה ומשמעון, שהם לא התפרשו ברשימת ערי שמעון:

מכל מקום היה עוד כמה עיירות שניתן חציים או איזה חלק מהם לשמעון ולא נתפרשו אלו אלא בשביל שנתייחדו לשמעון. ולא יהודה בלבד היה כך אלא כל השבטים כמאמר יעקב אבינו ואפיצם בישראל. שהיה שבט שמעון מעורב מעט מעט באיזה עיירות בישראל....

הרב אהוד אחיטוב

לדעתו גם לסוברים שעיר אחת לא נתחלה לשני שבטים, הסבר זה אפשרי, כיוון שהיו ערים של יהודה שהיו צמודות להם "ערי חצרים" שהיו שייכות לשמעון, וכלשון הנצי"ב:

צריך לומר דהגיע איזו חצרים הסמוך לעיירות לשבט שמעון. הא
מיהא ברור שהיה שבט שמעון נפוץ בישראל לבד הערים
המיוחדים להם... וע' מש"כ בהעמק שאלה ס' ל' אות י"ג.¹¹

ראיה נוספת הוא מביא מהפסוק (דהי"א ב, נב) ביחס לעיר מנחת שהיתה מיושבת כולה על ידי בני יהודה אך היתה מחולקת לשתי משפחות. אמנם גם לפי הבנה זו, הערים המוזכרות במפורש כערי שמעון (והושע יט, א-ט), היו מיוחדות רק לשבט שמעון.

לאור דברים אלו יש להתייחס לשאלה האם אזור עזה והערים שבתוכו נשארו בנחלת יהודה, או שהוא נמסר לשבט שמעון; כחלק מנחלה שלימה, או כערים בודדות.

ד. גבולות נחלת שמעון

קיימות מספר גישות בין הפרשנים אשר מתוך דברים שכתבו או שציינו במפות שבספריהם, ניתן לעמוד על שיטתם בהקשר למיקומה של נחלת שמעון. כמו כן ניתן להתייחס לשאלה האם אזור עזה הועבר מנחלת יהודה לשבט שמעון.

1. אזור עזה בנחלת יהודה

לדעת הכפתור ופרח (פרק יא) נחלת שמעון השתרעה בצפון מערב נחלת יהודה:

שמעון ארצו למערב ארץ יהודה הצפונית, ששם הם, צרעה
ואשתאול. וכן כתוב (והושע טו, לב), כל ערים עשרים ותשע,
ובפרטן אתה מוצא ל"ח, אלא אלו היתירות נטלו בני שמעון

11. עי' גם בפירוש דעת מקרא לספר דברי הימים (ד, כח הע' 17) שם כותב י. קיל "ואפשר גם שקצת מעריהן היו לכתחילה מעורבות, וישבו בהן גם מבני שמעון וגם מבני יהודה, דוגמת צרעה ואשתאול הנימנות גם עם ערי דן וגם עם ערי יהודה".

חבל-עזה – נחלת יהודה או נחלת שמעון

מיהודה... נמצא שחלק יהודה אינו כל המערב שכנגד ארצו, מפני שמעון.

שיטה זו צוירה במפה מלפני כשלוש מאות שנה על ידי ר' אברהם בר יעקב (בשנת תנ"ה).¹² עפ"י דבריו משתרעת נחלת שמעון בין נחלת יהודה ממזרח ועד הים במערב, וגבולה הדרומי הוא נחל מצרים, וארץ פלשתים מצויינת שם מדרום לנחל מצרים. מפה זו אינה מצוירת עפ"י כללי שרטוטי המפה הקיימים כיום, ולא ניתן להסיק ממנה על הגבולות המדויקים של נחלת שמעון, אך ודאי ניתן ללמוד ממנה מהי דעת מחבר המפה אודות מיקום נחלת שמעון.¹³

גם במפה המיוחסת לדעת הגר"א,¹⁴ עומדת נחלת שמעון בין שבט יהודה מדרום לשבט דן מצפון. לדעות אלו נראה כדבר ברור שנחלת שמעון לא כללה בתוכה את העיר עזה ותחומה המצומצם.

הסיבה שהביאה את אותם פרשנים לבאר ששמעון היה צפונית לשבט יהודה, נובעת מכך שבחלוקה המצויינת בספר יהושע (יח, ה-ו) בה חילקו את הארץ לשבעה חלקים, נאמר שיהודה הוא הדרומי ביותר, וכלשון הפסוק (שם):

והתחלקו אותה לשבעה חלקים יהודה יעמוד על גבולו מנגב ובית

12. נדפסה גם בספרו של הרב ישראל אריאל, אטלס א"י וגבולותיה עפ"י המקורות, (ח"א, וח"ב בכריכה הפנימית).

13. הרב ישראל אריאל, בספרו אטלס א"י וגבולותיה עפ"י המקורות, (ח"ב עמ' 10), אודות המפות שצוירו על ידי גדולי ישראל בתקופות קדומות: "המפות העתיקות שצוירו בידי גדולי ישראל במהלך הדורות אינן מפות שטח, ואינן מתיימרות להציג את הגיאוגרפיה של ארץ-ישראל, ולתת מושג על ממדיה האמתיים. מפות אלו אינן אלא תרשימים להמחשת עקרונות. כגון מהו הנהר המצוי במזרח, מהו הים התחום במערב מה תוחם את הגבול מצפון ומה תוחם אותו מדרום". בהמשך הדברים הוא כותב "יש להוסיף, כי אם אמנם כוחם של הדורות האחרונים גדול מכוחם של הראשונים בתחום שרטוט המפות... הרי בקביעת העקרונות, כלומר, מהו גבול א"י האמור בתורה ומהי דעת חז"ל וההלכה - גדול כוחם של הראשונים" משל ה"אחרונים" ודעת ה"אחרונים" בטלה מול דעתם, שכן על כך כבר אמרו חז"ל: "אם ראשונים כמלאכים אנו כבני אנשים" (שבת קיב ע"ב).

14. נדפסה בספר אטלס ארץ ישראל לגבולותיה (ח"ב עמ' 13).

הרב אהוד אחיטוב

יוסף יעמדו על גבולם מצפון. ואתם תכתבו את הארץ שבעה חלקים והבאתם אלי הנה, ויריתי לכם גורל פה לפני ה' אלוקינו.

אמנם ניתן היה לומר, שאף שיהודה היה בדרום, הוא ישב מדרום לעיר עזה עד נחל מצרים, ושבת שמעון היה צפונית ליהודה וקיבל בדרום נחלתו גם את אזור עזה. אך אפשרות זו קשה כנראה לאומרה, כיוון שאף לא אחת מערי החוף הכנעניות שנפלו בגורלו של שבת יהודה (יהושע טו, מה-מז) – עקרון, אשדוד, עזה בנותיהן וחצריהן עד נחל מצרים – לא נימנית אח"כ בין הערים שקיבל שבת שמעון (שם, יט א-ט). הואיל וערים אלו היו ערים מרכזיות בין ערי הכנעני ולאחר מכן ערי שלטון של ממלכת פלשתים, קשה לומר שהם נכללו בנחלת שמעון, למרות שלא נזכרו ברשימת הערים שקיבל.

דבר זה הביא את המפרשים הנ"ל להסיק ששמעון לא קיבל נחלה בערי החוף, וקיבל את הערים שמצפון נחלת יהודה. **לאותן דעות ברור שערי חבל עזה נשארו בתחום נחלת יהודה.**¹⁵

בשיטה זו נקט גם הרב יהוסף שוורץ בספרו תבואות הארץ (עמ' קח-קט) אשר כתב:

יהודה גבולו בדרום הארץ ואחריו בנימין. שמעון בתוך יהודה בצד דרומית מערבית ולצפון שמעון דן....

כלומר, שבת שמעון קיבל נחלתו בקרן הדרומית-מערבית של ארץ ישראל, אך בנחלתו לא נכללו הערים שהיו על שפת הים, כפי שהוא כותב (שם עמ' קמח) **"אכן המחוז שעל שפת הים נשאר ליהודה כמו שנאמר (שופטים א, יח) וילכוד יהודה את עזה...".** כאשר גם לדעתו נראה שהעיר עזה נשארה בתוך נחלת יהודה ולא ניתנה לשמעון.

2. אזור עזה בנחלת שמעון

הרב שלמה מחעלמא, בספר חוג הארץ (עמ' קז), כותב אודות רשימת ערי שמעון "נמצא ערי שמעון י"ח, חוץ ג' ערי פלשתים אשקלון ויבנאל ועזה".

15. אף אם נאמר שבפועל הוא לא הוריש יושביהו, כפי שנאמר בתחילת ספר שופטים, כמובא לעיל בהקדמה.

חבל-עזה – נחלת יהודה או נחלת שמעון

מסיום דבריו נראה שלשמעון היו י"ח ערים "חוץ ג' ערי פלשתים אשקלון ויבנאל ועזה" שאף הן היו אמורות להיות מערי שבט שמעון, אלא שבפועל הוא לא זכה בהם כיוון שיהודה לא גירש את הכנענים מתוך הערים הללו.

כך גם ניתן להבין מתוך המפה של נחלת שמעון ויהודה המצויירת בספרו (שם עמ' קד-קה), בה מישור החוף הדרומי מחולק בין יהודה לשמעון; החלק שמדרום לנחל הבשור עד נחל מצרים שייך לנחלת יהודה, ואילו החלק הצפוני של החבל עד נחל עזה שמדרום לעיר עצמה¹⁶ מוגדר כארץ פלישתים אך הוא נראה כהמשך של נחלת שמעון.

גם במפת גבולות הארץ הנדפסת בספר "אוצר ישראל",¹⁷ מצויינת עזה בתחום נחלת שבט שמעון אלא שלדעתו שמעון קיבל את נחלתו בחלקה הדרומי של נחלת יהודה, כשכל האיזור שמעזה ודרומה עד נחל מצרים ניתן לשבט שמעון.

נראה שגם המצודות דוד (יהושע יט, ט) סובר שתחומה הנרחב של עזה המשתרע עד נחל מצרים היה בגורלו של שבט שמעון, שהרי לדעתו נחלת שמעון היתה בגבול הדרומי מערבי של א":

ובאר שבע היה במקצוע דרומית מערבית כי משל נחלת שמעון
היתה שלקחו בהמקצוע ההיא.

כוונת דבריו באופן פשוט ששבט שמעון היה השבט הדרום-מערבי של א"י ולא שבט יהודה.

כך הוא כותב גם בפירושו לחלוקת ערי יהודה (יהושע טו, לב; יט, מז), והוא מוסיף שהביטוי "מדן ועד באר-שבע" פירושו שקיים קו אלכסוני מהעיר דן שהיתה בצפון-מזרח א"י ועד באר-שבע שנמצאת בדרום-מערב של א". ניתן להבין מכך שלדעתו לא היו ערים מרכזיות בארץ-ישראל דרומית מערבית

16. הנקרא לדעתו גם נחל הבשור אשר כפי שציין בספר אדמת קדש (עמ' קסח) הוא נשפך לים כ-8.5 ק"מ דרומית לנמל-עזה.

17. מובאת באטלס ארץ ישראל לגבולותיה עפ"י המקורות (ח"א עמ' 66).

הרב אהוד אחיטוב

לבאר-שבע, דבר המוכיח ששבט שמעון ישב בדרום נחלת יהודה.¹⁸

אמנם עדיין אין להסיק מדבריו שהעיר עזה עצמה היתה בתחום שבט שמעון או שמצפון לה, אך ברור מדבריו שתחום עזה הנרחב "עד נחל מצרים" היה לדעתו בנחלת שמעון.

כך נראה להבין מדברי יוסף בן מתתיהו (קדמוניות ה' א' כ"ב) שכתב "ושמעון לקח בגורל את חלקו הגובל במצרים ובערב".

ברור מדבריו ששמעון ישב בגבולה הדרום-מערבי של ארץ ישראל בתחום עזה שעד נחל מצרים אף שיתכן שהעיר עזה עצמה, לא היתה בתוך נחלתו.¹⁹

גם לדעת ר' יצחק גולדהאר באדמת קודש (עמ' ר) שבט שמעון התיישב בחלק הדרומי של נחלת יהודה,²⁰ וכך הוא כותב:

שבט יהודה הרחיב את גבול ירושתו בנגב עד קדש ברנע אשר בלב מדבר פארן אולם ישיבתו בערים ובכפרים לא נתפשטה עד הנקודה ההיא. והנה מן הכתובים שנזכר בהם מדין ועד באר-שבע נוכל רק להחליט כי באר-שבע היתה העיר האחרונה מערי יהודה הקרובות אחת אל אחת שהן עיקר הישוב, אבל לא נוכל לומר כי בכל השטח אשר מנגב לבאר-שבע לא ישבו אנשים מבני ישראל כלל, אחרי שיש זיכרון לעיר ערוער (אשר כעת תקרא

18. עי' אדמת קדש (עמ' ר') שכתב: ש"מ הכתובים שנזכר בהם מדין ועד באר-שבע נוכל רק להחליט כי באר-שבע היתה העיר האחרונה מערי יהודה הקרובות אחת אל אחת שהן עיקר הישוב, אבל לא נוכל לומר כי בכל השטח אשר מנגב לבאר-שבע לא ישבו אנשים מבני ישראל", וכן ביארו בדעת מקרא (שמואל א ג, כ) שהביטוי "מדין ועד באר-שבע" בא לסמן את גבולות הישוב הישראלי הרצוף בארץ כפי שהתייצבו בראשית תקופת השופטים, ואין הכוונה לדן ובאר-שבע ממש כי בני ישראל ישבו אז גם מדרום לבאר-שבע ומצפון לדן.

19. עי' גם בספר אטלס ארץ ישראל לגבולותיה עפ"י המקורות (עמ' 43) במפת נחלות השבטים, שנחלת שמעון השתרעה כרצועה אחת לכל אורך הגבול הדרומי של הארץ, ממזרח למערב.

20. אף שלדעתו אין גבולות מוגדרים לנחלת שבט שמעון, כפי שציינו לעיל (אות ג סעי' 2).

חבל-עזה – נחלת יהודה או נחלת שמעון

ערערא) ולהמקומות שישבו שם האבות היינו בין קדש ובין ברד (חלוצה) ורחובות. אלה המקומות טובים ומוכשרים למרעה עדרים, והם מנגב לבאר שבע. לשאלה איפה היה קצה גבול הישוב בנגבה, נמצא פתרונים בנחלת בני שמעון

ובהמשך דבריו (שם קא) הוא כותב:

ובזה תיארונו גבול נגב של נחלת בני שמעון אשר מקצוע דרומית מזרחית של נחלתו היה הר רמת הנגב אשר מנגב למעלה עקרבים ומקצוע דרומית מערבית שלו היה כפי הנראה, אצל חורבת סביטא או אצל חורבת מישריפי הקרובות לעצמון (אשר כעת נקראת אאודשי).

כלומר, שמעון השתרע בכל הנגב ממזרח למערב מאזור הערבה עד אזור מצרים. במקביל לגבול הארץ המוזכר בפרשת מסעי אשר פונה מערבית דרומית לכיוון קדש ברנע ועצמון, ומשם עד נחל מצרים. לדעות אלו, כוונת הפסוק (יהושע יח) "יהודה יעמוד על גבולו מנגב", לא באה לשלול את האפשרות שנחלת שמעון היתה דרומה לנחלת יהודה, כיוון שהפסוק הנ"ל מדבר על חלוקת הארץ בגורל, ובאותה חלוקה אכן שבט יהודה הוא הדרומי ביותר, אלא שחלק ממנה הוא נתן לאחר מכן לשמעון "בתוך נחלת יהודה". אף ביחס לשאלה מדוע העיר עזה לא נזכרה בתור ערים של שבט שמעון, ניתן להסביר שלדעות אלו אכן העיר עזה עצמה לא ניתנה כלל לשבט שמעון, אך הערים הנוספות בתחומה הנרחב של עזה שהגיע עד נחל מצרים היו בנחלת שמעון.²¹

21. אכן כמה מערי שמעון מזוהות כערים שישבו בתחום עזה:
צקלג: בתבואות הארץ (עמ' קכ) כותב: "היא סמוכה לים הגדול... כי ואדי צקלג... לדרום עזה בערך שעה אחת". ועי' מאמרו של י. אליצור (לעיל הע' 2).
מדמנה: בתבואות הארץ (שם): "לפי דעתי היא העיר מנדא... ומצאתי בדברי אייזעביס שקראה מינויס מול עזה". וכן דעת ספר חוג הארץ (עמ' קח-קט) שציין אותה, בין שלוש ערי שמעון הקרובות לתחום עזה.
סנסנה: עי' תבואות הארץ (עמ' קכא): "לפי דעתי הוא הכפר "סומסום" סמוך לוואדי סומסום לצפוניית מזרחית עזה, כשהוא מעלה השערה שאף שערים אלו מוזכרות כערי הנגב, "אולי מחוז עזה כבר הוא בכלל הנגב".

הרב אהוד אחיטוב

ה. הורשת יושבי הערים שבתחום עזה עד נחל מצרים

בתחילת ספר שופטים (א יח-יט) נאמר שלאחר כיבוש עזה על ידי יהודה ושמעון אחיו, הם לא גירשו את יושביה והעיר חזרה לשלטון נכרי, כלשון הכתוב:

וילכו יהודה את עזה ואת גבולה ואת אשקלון ואת גבולה ואת עקרון ואת גבולה. ויהי ה' את יהודה ויורש את ההר כי לא להוריש את יושבי העמק כי רכב ברזל להם.

כלומר, בכל מישור החוף מעקרון עד עזה ועד בכלל, לא נוצרה התיישבות ישראלית בתחילת תקופת השופטים, מחוסר יכולת להגן על האזור מיושבי העמק הכנענים אשר יכולתם הצבאית עלתה על זו של שבטי ישראל והם פחדו להתמודד עמה.²²

בפירוש דעת מקרא (דהי"א ד, הע' 29א) מעלה אפשרות שהיא ישה באזור חוף הים הדרומי אשר מגדלים בו תמרים.

בית המרכבות וחצר סוסה: בתבואות הארץ (עמ' קמח) מזהה אותן כערי רכב הנזכרות בדהי"ב (א, יד) לדעתו הן מדמנה וסנסנה, שישבו (שם עמ' קכ-קכא) במחוז עזה. בדרך דומה מובא בספר חוג הארץ (עמ' קח-קט) המשרטט מפה של שבט שמעון והוא מציין בין שלוש ערי שמעון הקרובות לתחום עזה את העיר "בית המרכבות".

כמו כן בפירוש דעת מקרא (יהושע יט, ה) מובא זיהויו של י. פרס, ש"מקומה של בית המרכבות בתל-אל-מרכב ליד חאן-יונס היושבת מדרום לעזה", להרחבת הדברים עי' בפירוש דעת מקרא לדברי הימים (א ד הע' 28).

באר שבע: לדעת המצודת דוד (יהושע יט) באר-שבע שניתנה לשמעון מקומה בדרום-מערב ארץ ישראל ולא במרכז הנגב כפי שמקובל כיום.

יתכן שהוא הסתמך על דברי הרמב"ן (בראשית כא, לב) שאברהם "יושב בבאר שבע שהיא בארץ פלשתים בנחל גרר". או על הרשב"ם (בראשית כו, לב-לג) הסובר שבאר-שבע המוזכרת בברית בין אבימלך ליצחק "אין זו אותו באר שבע של אברהם, כי שני באר שבע היו כדכת' ויבא באר שבע אשר ליהודה", וכפי שמשמע גם מדעתו של האבן-עזרא על הפסוק (בראשית כז, לג).

בתול: בספר תבואות הארץ (עמ' קלה) כותב "ומצאתי בספריהם שבימי קדם נמצא כפר "ביטוליא" (בתול) במחוז עזה על גבעה גבוהה". גם בדעת מקרא (יהושע טו הע' 83) כתב: "יש סוברים שזכר עיר זו נשתמר ב"ביתוליון" הנזכרת במפת מידבא (בין רפיח לאל-עריש)", וכן בדעת מקרא (דהי"א ד, ל).

22. למרות שהתורה הזהירה (במדבר לג, נג-נה) שלא להשאיר את יושבי הארץ בתום הכיבוש. וכן הזהירה התורה (דברים ז, יח ושם כ, א) שלא לירא מהם.

חבל-עזה – נחלת יהודה או נחלת שמעון

השאלה היא עד היכן נמשך שטחה של עזה שלא הורישוהו בני ישראל, האם הוא היה בשטח המצומצם שבין עקרון לעזה ולא מה שדרומה מכך, או שהוא כלל את כל מישור החוף עד נחל מצרים?

תחומה הרחב של עזה האמור ביחס לגבולות כנען הוא: "מצידון בואכה גררה עד עזה" (בראשית י, יט), וכפי שפירשו הרמב"ן ורש"י (שם). הביטוי "עד עזה" כולל בתוכו את כל התחום של עזה עד נחל מצרים.

כך גם משמע ברשימת ערי שבט יהודה בה מופיעה עזה כעיר הדרומית ביותר במישור החוף, ואילו שאר הערים לא פורשו שמותיהן, אלא נזכרות כערים הנלוות לעזה, כלשון הפסוק (שם): "עזה בנותיה וחציריה עד נחל מצרים" (יהושע טו, מז).²³

כך גם כותב רש"י (יהושע יג, ג) ביחס ל"ארץ הנשארית" שלא כבש יהושע:

למדנו כאן שלא כיבש יהושע בחייו כל מיצר הדרומי אלא ממדבר צין הוא ההר החלק העולה שעירה **עד הנילוס הוא תחום עזה** האמור למעלה מקדש ברנע עד עזה.

לכאורה אם "תחום עזה" הוא עד נחל מצרים, הרי שאם הפסוק כותב שבני ישראל לא הורישו את עזה הרי שכוונתו שהם לא הורישו את כל יושביה עד נחל מצרים.

אמנם קיימת אפשרות להסביר שגם שבני יהודה ושמעון עזבו את כל האזור שמעקרון עד העיר עזה, אך הם המשיכו לשבת בערים שבין עזה לנחל מצרים. לפי הסבר זה ניתן להבין כיצד יש המזהים את ערי שמעון כערים הנמצאות בשפלה הדרומית מצפון או מדרום לעיר עזה.

וכך כותב בדעת מקרא (דהי"א ד הע' 28):

ואל תתמה על מקומה של בית המרכבות בגבול עזה (שחלקה הצפוני קרוי כיום "רצועת עזה") שהרי מפורש בראש ספר שופטים, המדבר במעשי הכיבוש המשותפים של יהודה ושמעון

23. בטרם העברת חלק מהן לשבט שמעון אשר נעשתה מאוחר יותר (יהושע יט, א-ט).

הרב אהוד אחיטוב

אחיו: "וילכוד יהודה את עזה ואת גבולה" (שופטים א, יח) ואין "גבול" שם אלא כינוי ל"ארץ". אמנם לא הוריש יהודה את יושבי העמק כי רכב ברזל להם" (שם יט) **והכוונה כנראה לערי הבירה שנתפרשו שם בפסוק יח בלבד.**²⁴

גישה זו מתבססת על ההשערה שאם חלק מערי שמעון הינן ערים שישבו באזור החוף, בהכרח גם לומר ששבט שמעון ישב בפועל באותו אזור. כיוון שקשה לומר שניתנו לו ערים, מבלי שהוא יכול היה לישוב בהן.

ראיה לגישה זו ניתן להביא ראיה מכך שברשימת ערי שמעון המופיעה בספר דהי"א (ד, לא) בשינויים מסויימים, נאמר בפסוק: "אלה עריהם עד מלוך דוד", כאשר ההבנה המקובלת בין הפרשנים, **שבני שמעון ישבו בפועל בערים אלו** עד מלכות דוד.²⁵

הוכחה נוספת להבנה זו ניתן להביא מדברי הרב שלמה מחעלמא בספרו חוג הארץ, (עמ' קז) ששלוש הערים עזה אשקלון ויבנאל יושבות בנחלת שמעון ובכל זאת הן לא נימנו בין ערי שמעון (יהושע יט). מוכח שלדעתו הערים שהוזכרו כערי שמעון היו מיושבות על ידם בפועל.

גם אם אין ראיות לשלטון ישראלי באזור זה בתקופת השופטים, נראה שהיתה בו התיישבות ישראלית כבר באותה תקופה. זאת, לאור האמור בדהי"א (יג, ה) שמיד עם המלכת דוד בחברון הוא החליט להעלות את ארון ה' במעמד כל ישראל, ובאותו הקשר נאמר (שם):

ויקהל דויד את כל ישראל מן שיחור מצרים ועד לבוא חמת להביא את ארון האלהים מקרית יערים.

24. אכן לא ניתן להוכיח בוודאות שבימי תקופת השופטים היתה התיישבות ישראלית רצופה באזור זה. אולם יש בסיס להשערה שחלק מאותם ערי חצרים של שבט שמעון או של שבט יהודה שבנגב כללו בתוכם את אזור הנגב המערבי על חוף הים מדרום לעזה. משום שאין לכרוך את האיזור שמדרום לעזה לאיזור שמצפון לה, אשר כפי שמוכח מדברי הנביא, הוא היה עויין לישראל במשך כל תקופת השופטים, והפלישתים שהשתלטו עליו, דחקו את רגלי השבטים שניסו להתיישב בנחלתם.

25. ראה לקמן (פרק ו) שמחלוקת המפרשים היא האם בני שמעון המשיכו לשבת בעריהם גם לאחר "מלוך דוד".

חבל-עזה – נחלת יהודה או נחלת שמעון

אם ישראל נקבצו מ"שיחור מצרים" ישר עם המלכת דוד, מסתבר שזמן רב לפני כן כבר היתה התיישבות ישראלית בתחום הנרחב שבין עזה לנחל מצרים.

1. שבטי שמעון ויהודה בתקופת המלוכה

1. מתקופת דוד עד חזקיה

עד כה עסקנו בתקופה שבין כיבוש הארץ על ידי שבטי ישראל ועד סוף תקופת השופטים וראשית ימי המלוכה בימי שאול. אולם בסוף תקופתו של שאול המלך, בזמן שדוד שהה אצל אכיש מלך גת, הוא התחיל להכרית את כל העמים שישבו בכל מרחב הנגב.²⁶

לאחר המלכתו של דוד הוא המשיך בכיבוש אויבי ישראל, ובכללם הפלשתים, כפי האמור בשמואל (ב ח, א): "ויהי אחרי כן ויך דוד את פלשתים וכניעם ויקח דוד את מתג האמה מיד פלשתים".²⁷

כיבושים אלו היו משמעותיים להתפתחות ההתיישבות הישראלית במקומות אלו. כאשר בעת חנוכת ביהמ"ק הראשון (מלכים א ח, טה) בימי שלמה, נאמר: "ויעש שלמה בעת ההיא את החג וכל ישראל עמו קהל גדול מלבוא חמת עד נחל מצרים".²⁸ דבר המוכיח שרצף השלטון וההתיישבות של ישראל

26. יש לציין שכל השטחים שנכבשו אחר מות יהושע, כולל הכיבושים בדרום הארץ עד נחל מצרים - חל עליהם דין כיבוש רבים, כיוון שנתחלקו על ידי יהושע לשבט יהודה עוד בחיי יהושע (יהושע טו). דברים אלו מפורשים בדברי הרמב"ם (הל' תרומות פ"א ה"ב) "מפני זה חלק יהושע ובית דינו כל א"י לשבטים אע"פ שלא נכבשה כדי שלא יהיה כיבוש יחיד כשיעלה כל שבט ושבט וכבוש חלקו".

27. וכן באופן דומה מאוד נאמר בדבה"א (יח, א).

28. וכן גם בספר דבה"ב (ח, ז).

הרב אהוד אחיטוב

בעקבות כיבושי דוד, הגיע עד אחת מזרועות הנילוס באזור תעלת סואץ של ימינו,²⁹ ולדעות מסוימות עד ואדי אל עריש.³⁰

שלטון לכי יהודה בחבל-עזה המשיך לסירוגין, גם אחר תקופת שלמה, תוך כדי עליות ומורדות. בימי יהושפט נאמר (דה"ב יז, י-ב): "ויהי פחד ה' על כל ממלכות הארצות אשר סביבות יהודה ולא נלחמו עם יהושפט. ומן פלשתים מביאים ליהושפט מנחה וכסף משא. גם הערביאים מביאים לו צאן אילים שבעת אלפים ושבע מאות, ותישים שבעת אלפים ושבע מאות. ויהי יהושפט הלך וגדל עד למעלה ויבן ביהודה בירניות וערי מסכנות".

מסתבר שלאחר מות יהושפט לא היה שלטון ישראל תקיף באותו מקום, והוא חזר רק בימי עוזיהו המלך, כלשון הכתוב (דה"ב כו, ו):

ויצא וילחם בפלשתים ויפרץ את חומת גת ואת חומת יבנה ואת חומת אשדוד ויבנה ערים באשדוד ובפלשתים.

הפסוק אמנם מפרט רק חלק מערי הפלשתים, אך כפי שמשמע מסוף הפסוק, עוזיהו כבש גם את יתר ערי הבירה של הפלשתים: עקרון אשקלון ועזה. אלא שמעבר לכיבושיו הצבאיים של עוזיהו מדגיש הכתוב, שהוא גם בנה ערים בתחום אשדוד שהיתה חשובה יותר באותה תקופה, וכן בשאר ארצות הפלשתים: אשקלון עזה גת ועקרון.³¹ דבר המוכיח על ביסוס ההתיישבות של שבט יהודה באותו אזור.

כיבושיו של עוזיהו התפרסו על פני מרחב הנגב והנגב המערבי ונכללו בתוכם גם הערבים היושבים בגרר וסמוך למצרים, כפי האמור (דבה"ב פרק כו, ז-ח): "ויעזרהו האלקים על פלשתים ועל הערבים הישבים בגור בעל והמעוונים. ויתנו העמונים מנחה לעזיהו וילך שמו עד לבוא מצרים כי החזיק עד למעלה".³²

29. כשיטת תרגום ירושלמי (במדבר לד, ה); תרגום יונתן בן-עוזיאל (במדבר לד, ה); תוס' (ערכין טו ע"א ד"ה כשם); רא"ם (במדבר לד, ה); רש"י (יהושע יג, ג); רד"ק (יהושע יג, ג); הגר"א (יהושע שם).

30. כשיטת הכפתור ופרח (פרק יא); שו"ת הרדב"ז (ב' אלפים סי' רו); ספר תבואות הארץ (עמ' קמז); שו"ת מנחת שלמה (ב-ג סי' מו אות א).

31. עפ"י פירוש דעת מקרא (שם פסוק ז).

32. עי' דעת מקרא (שם פסוק ז).

חבל-עזה — נחלת יהודה או נחלת שמעון

גם חזקיהו המלך הכה את הפלשתים כולל עזה ותחומה הנרחב, כפי שנאמר (עי' מלכים ב יח, ח): "הוא הכה את פלשתים עד עזה ואת גבוליה ממגדל נוצרים עד עיר מבצר".

2. נדידת שבט שמעון לחצי האי סיני

אף שמלכי יהודה שלטו באזור עזה לסירוגין במשך תקופות ארוכות, קיימת מחלוקת עד אימתי נמשכה התיישבותו של שבט שמעון בתוך נחלת יהודה.

בספר דברי הימים (א ד, כד-מג) מופיע ייחוסם של ראשי שבט שמעון, וכן רשימת שמות ערי שבט שמעון, הזהה כמעט באופן מוחלט לשמות ערי-שמעון המופיעה בספר יהושע (יט, א-ט).

וכך נאמר (שם ד, כח-לא): "וישבו בבאר שבע ומולדה וחצר שועל. ובבלהה ובעצם ובתולד. ובבתואל ובחרמה ובציקלג. ובבית מרכבות ובחצר סוסים ובבית בראי ובשערים אלה עריהם עד מלך דויד".

לשון הפסוק (שם): "אלה עריהם עד מלך דוד", מציין לדעת חלק מהמפרשים – את מועד סיום ישיבתו של שבט שמעון בתוך נחלת יהודה, כפי שכתב רש"י, כלדעתו הם גורשו מנחלתם על ידי בני יהודה מעת שמלך דוד:

אלה עריהם עד מלך דוד — פתרון כשהרבו בני יהודה עשו תרעומות על בני שמעון מימי שאול ורצו לגרשם מארצם ולא היה יכול לגרשם ואף כי היה כל ימיו בטירדה ובמלחמות. וכשמלך דוד באו שבטו לשאול מבני שמעון את ארצם שהשאלו להם והלך דוד וגרשם כי שאול לא חשש בכך מפני שנאת דוד שהיה מיהודה. וזהו שכתב אלה עריהם עד מלך דוד וכשמלך גרשם. מפני רבי אליעזר בר משולם ז"ל וכן פי' לי רבי שלמה בר לוי אחי רבי משה הדרשן.

הקושי על דברי רש"י הוא, הפסוקים (שם לח-מג) המתארים את נדידת בני שמעון:

אלה הבאים בשמות נשיאים במשפחותם ובית אבותיהם פרצו לרוב. וילכו למבוא גדר עד למזרח הגיא לבקש מרעה לצאנם. וימצאו מרעה שמן וטוב והארץ רחבת ידים ושקטת ושלוחה כי מן

הרב אהוד אחיטוב

חס הישבים שם לפנים. ויבאו אלה הכתובים בשמות בימי
יחזקיהו מלך יהודה ויכו את אהליהם ואת המעונים אשר נמצאו
שמה ויחרימום עד היום הזה וישבו תחתיהם כי מרעה לצאנם שם.
ומהם מן בני שמעון הלכו להר שעיר אנשים חמש מאות ופלטיה
ונעריה ורפיה ועזיאל בני ישעי בראשם. ויכו את שארית הפלטה
לעמלק וישבו שם עד היום הזה.

מפסוקים אלו מוכח לכאורה שרק בימי חזקיהו נדדו בני שמעון לבקש להם
נחלה ולא בימי דוד? אולם ברור שלדעת רש"י, היו שני שלבים בנדידת בני
שמעון:

א. היתה נדידה בימי דוד עקב גירושם על ידי בני יהודה.
ב. לאחר מכן בתקופת חזקיהו הלכו בני שמעון וכבשו חלק נוסף מהאזור
שלא נכבש על ידי דוד ושאלו. כיבוש זה מזכיר את כיבוש העיר ליש על
ידי בני דן, שאף הם כבשוה כשהלכו לבקש נחלה.

לעומת זאת לדעת הרד"ק (שם) כיבוש מחוז גזור על ידי בני שמעון אירע כבר
בימי דוד, בשל הגירוש על ידי בני יהודה:

וכל משפחתם לא הרבו עד בני יהודה — לפי שהיו שוכנים בתוך
בני יהודה אמר כי לא הרבו משפחתם שהגיעו למספר בני יהודה,
לפיכך היו יושבים ביניהם ונספחים אליהם וישבו בקצת ערי
יהודה וכן תמצא הערים אשר מזכיר הנה בספר יהושע בכלל ערי
יהודה ומזכיר אותם גם כן בנחלת בני שמעון שנפלה להם בתוך
בני יהודה לפיכך אמר הנה אלה עריהם עד מלך דוד, אבל
**כשמלך דוד וחזקו בני יהודה גרשום בני יהודה מנחלתם והם
בקשו להם נחלה, כמו שאמרו וילכו למבוא גזור עד למזרח הגי
ומהם מן בני שמעון הלכו להר שעיר וכו' כי הלכו הנה והנה
לבקש נחלה, ומה שאמר זאת מושבותם והתיחסם להם, ר"ל כי
אלה חמש ערים וחצריהם נשאר להם ולא גרשום משם בני
יהודה.**

אלא שקיים קושי על דברי הרד"ק, לאור העובדה שמפשט הפסוקים משמע
שכיבוש מחוז גזור נעשה רק בימי חזקיהו. יתכן לבאר דבריו, שהנדידה אמנם
התחילה בימי דוד אך היא הסתיימה בימי חזקיהו, כשראו שהם צריכים לכבוש

חבל-עזה – נחלת יהודה או נחלת שמעון

חבל ארץ שלם בכדי להתנחל בו ולמצוא מקום מרעה לצאנם.

לעומת דעות אלו סובר המלבי"ם (שם), שלא היתה כלל נדידה של שבט שמעון בימי דוד המלך, ומסתבר שהוא כתב כן בשל פשט הפסוקים שאינם מזכירים זאת. לדעתו העיר היחידה שהועברה משמעון לדוד היא העיר צקלג (שמואל א כז, ו), שניתנה על ידי אכיש לדוד המלך. אולם גם לפי המלבי"ם בני שמעון לא נשארו לשבת בארצם כבראשונה בימי חזקיה. כשחלקם נדד לכיוון הר-שעיר ושלוש עשרה משפחות מהם נדדו למחוז גדור. מיקומו של מחוז גדור, לדעת חלק מהחוקרים הוא בחצי האי סיני,³³ וכך כותב גם האדמת קדש (עמ' רב):

ומצאתי תועלת לבאר כי מבוא גדור שאליו נדדו בני שמעון הוא מישור גבוה שמקומו צפונה להר סיני במרחק 18 ק"מ. המישור הזה יכיל כמאתיים ק"מ מרובעים, והערביים קורין לו אילווי אל

33. לזיהוי מחוז גדור, בפירוש דעת מקרא (דהי"א ד' לט) נוקט כדעה שהמדובר על אזור הר שעיר והעיר פטרה. הקושי בפירוש זה הוא שלפי פשט הפסוקים בני שמעון התפצלו לשני חלקים - חלק אחד הלך לאזור גדור וחלק לאזור הר שעיר, ולפי פירוש זה מדובר על אזורים סמוכים אחד לשני.

אמנם הוא עצמו מביא באותו פירוש (שם הע' 72 אות ב) דעה נוספת שמדובר על התיישבות באזור ממלכת גרר העתיקה. דעה זו מסתמכת הן על העובדה שמדובר בסמיכות לאזור הנגב שבו ישבו לדעת כולם בני שמעון, והן על חילוף האותיות "גרר" "גדר".

דעה נוספת (שם אות ב) שמדובר על התרחבות לאזור דרום סיני, וכפי שכותב גם בספר אדמת קדש (עמ' רב) שהתרחבות נחלתם של שלוש עשרה המשפחות היתה לכיוון חצי האי סיני ומפרץ סואץ. גם בפירוש דעת מקרא לדברי הימים (א ד כד-מג), מציין ש"גם בחבלי סיני, נמצאו מספר רב של הרים וואדיות, בארות וקברים הנושאים שמות נשיאי השמעוני וכמה מעריו".

בסיכום הדברים עי' בדעת מקרא (שם הע' 87) שכתב "כמה מערי שמעון יש לחפש לא רק בסביבת העיר באר-שבע, אלא גם בחבלי חוף הנגב המערבי (לרבות החבל המכונה בפינו כיום בשם "חוף סיני")." זאת לאור העובדה "שנשתמר זכר שמות כמה מעריו ומנשיאיו בשמותיהן של בארות, ואדיות והרים בחבלים אלה. ובכלל הדבר גם שם השבט עצמו "ג'בל שמעון" צפונית מערבית לאילת...". בנוסף לכך ש"גם המחקר הארכאולוגי האחרון מאשר את דבר קיומם של ישובים חקלאיים ישראלים בהר-הנגב הדרומי...".

הרב אהוד אחיטוב

אדשטארמיא, ובימי קדם העברים קראו לו מבוא גדור אשר למזרח הגיא, שהערביים קורין לו ואדי אגדר, היורד הלאה מערבה דרך המקום רפידים הידוע (שהערביים קורין לו פיראן) ומשם יורד לים סוף של זואץ (סואץ). אל המישור מבוא גדור אשר למזרח הגיא הלכו בני שמעון מרחק שלוש מאות ק"מ במסילה ההולכת מבאר-שבע הנגבה דרך חלוצה (היא ברד), רחובות, פארן (אל בירן), וקלעאת נאחל עד מבוא גדור, וכאשר באו למזרח הגיא היינו לראש ואדי אגדר לבקש מרעה לצאנם, מצאו את בני חם ואת המעונים יושבים בגיא גדור ובכל הגאיות והנחלים המתאחדים עימו והקרובים אליו כי מרעה טוב ושמן שמה, אז הכו והחרימו את העמים ההם וישבו תחתיהם .

על הגאיות ועל הנחלים אשר בסביבות גדור (ואדי אגדר) נשאר שמות העמים שישבו שם לפני בני שמעון; הנחל ואדי אל מעין נקרא בשם המעונים שישבו אצלו. והנחלים ואדי חבר וגם ואדי חמר מזכירים השם חם, במקום ההוא כפי הנראה נשאר גם שמות הנשיאים ראשי האבות לשבט שמעון. כן הגיא שהערביים קורין לו ואדי שיח היה נקרא נחל ישוחיה, בשם הנשיא ישוחיה...

3. נדידת חלק מבני שמעון לכיוון הר-שעיר

כפי שראינו חלק מבני שמעון נדדו בימי חזקיהו לכיוון הר-שעיר, ככתוב (דבה"א ד, מב-מג): ומהם מן בני שמעון הלכו להר שעיר אנשים חמש מאות ופלטיה ונעריה ורפיה ועזיאל בני ישעי בראשם. ויכו את שארית הפלטה לעמלק וישבו שם עד היום הזה".

רש"י (שם מג) מציין שהם היכו "את שארית הפליטה — מהכרתת דוד כי דוד הכרית כל זכר באדום".

כך גם כותב הרד"ק (שם מג) והוא מביא שני פירושים לביטוי "וישבו שם עד היום הזה":

ומה שאמר וישבו שם עד היום הזה, פי' עד היום הזה שגלו, או פי' כי עד היום אעפ"י שגלו בני שמעון בני עמלק לא שבו שם ועד היום הזה בחזקת בני שמעון.

חבל-עזה – נחלת יהודה או נחלת שמעון

מוסיף על כך המצודת דוד (שם) שגם בימי שיבת ציון כאשר שבו בני שמעון מגלות בבל, הם חזרו להתיישב באותם איזורים:

ומהם – וחוזר ומפרש מן בני שמעון: בראשם – המה היו הראשים להם: את שארית הפלטה – הנשארה מה שלא החרים שאלו ודוד שנאמר בו עד הכרית כל זכר באדום (מלכים א, יא) ועמלק הוא מבני אדום: **עד היום הזה – כי חזרו לשבת בה כאשר שבו מבבל**.”

בספר אדמת קדש (עמ' קג הע' א) מציין שגם אותם חמש-מאות איש מבני שבט שמעון שהלכו תחילה מזרחה לאזור הר-שעיר נדדו במשך הזמן אף הם לכיוון חצי האי סיני. לדעתו הבדואים הגרים בסיני הם צאצאי שבט שמעון שגר באזור זה מתקופת ביהמ"ק הראשון.³⁴

סיכום

חבל-עזה הינו חלק מרצועת החוף הדרומית-מערבית של ארץ ישראל, אשר מגיעה עד נחל מצרים, חבל-ארץ זה לא נכבש מיד בתקופת יהושע והוא נכלל ב"ארץ הנשארת" שלא הספיקו בני ישראל לכבושה. עזה ותחומה נכבשו לאחר מות יהושע בן-נון, על ידי שבט יהודה בשיתוף עם שבט שמעון, בשל העובדה שהם היו שותפים באותו גורל בחלוקת הארץ, כאשר נחלת שמעון אינה נחלה עצמאית אלא כלולה בתוך נחלת יהודה, מציאות שנבאו עליה יעקב אבינו ומשה רבינו בברכותיהם לשבטים. על מידת הזיקה בין נחלת יהודה לנחלת שמעון נחלקו המפרשים; האם שבט שמעון קיבל נחלה גמורה המובלעת בתוך נחלת יהודה, או שלא היתה לו כלל נחלה אלא ערים לשבת בלבד, שעיקרם היה בתוך נחלת יהודה ובחלקן אף היה מפוזר בשאר נחלות השבטים.

באשר למיקומה של נחלת שמעון או ערי שמעון שהיו בנחלת יהודה, קיימות מספר גישות; או שהאזור כולו נשאר בנחלת יהודה, או שהוא הועבר לידי שבט שמעון.

34. עי' מה שכתב באדמת קדש (שם) לביסוס דבריו.

הרב אהוד אחיטוב

יש לציין שחלוקת הגורל לשבט יהודה ונתינת חלק מגורל זה לשבט שמעון, נעשו עוד בטרם כיבוש האיזור על ידי שבטים אלו. לפיכך באופן עקרוני שאלת חלוקת הנחלות הפנימית שבין יהודה לשמעון, אין בה בכדי לענות על השאלה אם כבר בתקופת חלוקת השבטים היתה קיימת התיישבות ישראלית באזור זה. הסיבה לכך נעוצה בעובדה, שהעיר עזה ושאר ערי החוף המרכזיות אף שנכבשו על ידי יהודה ושמעון, לא החזיקו מעמד זמן רב בידי יהודה ושמעון בשל חששם ממרכבות ברזל של הכנענים, והן חזרו לשלטון כנעני שנהפך במשך השנים לשלטון פלישתי. אולם יתכן, שהערים הפחות מרכזיות וערי החצרים שמדרום לעזה ועד נחל מצרים נשארו בשלטון ישראלי. אולם אף אם לא היה שלטון ישראלי באזור זה כבר בתקופת כיבוש "הארץ הנשארת" לאחר מות יהושע – נראה שהיתה התיישבות ישראלית באזור זה שהגיע עד נחל מצרים, עוד לפני מלכות דוד ושלמה. בתקופת המלוכה, היתה נוכחות של שלטון ישראלי בכל ארץ פלשתים עד הגבול הדרום-מערבי של הארץ, שלטון שידע עליות ומורדות ונמשך עד קרוב לחורבן בית ראשון.

ההתיישבות הישראלית באזור הדרום התרחבה בעת התפשטות בני שמעון לכיוון מדבר סיני והר שעיר; בעת המלכת דוד, ולדעות אחרות רק בתקופת חזקיהו המלך. כפי שמבארים חלק מהמפרשים גם בימי שיבת ציון חזרו חלק מבני שמעון להתיישב בדרום הארץ ובדרום מערב כולל באזור חצי האי סיני.